

FRANTIŠEK BUDSKÝ

Hraje, zpívá a tančí...

Hraje zpívá a tančí El Barrova parta

Z historie dělnických uměleckých souborů

ORBIS • PRAHA • 1962

El Carova skupina, její vznik, činnost a význam

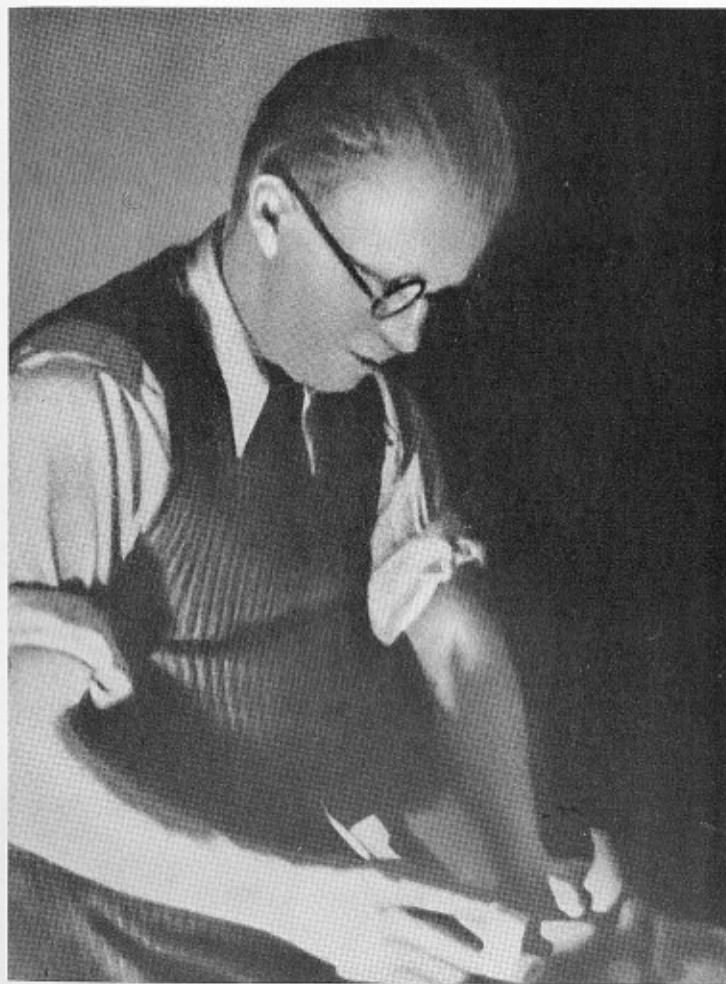

El Carova skupina představuje kolektiv proletářských chlapců a děvčat, který více než dvacet let aktivně bojoval v řadách dělnické třídy písní, slovem i tancem. Časovým rozmezím vzniku a činnosti skupiny jsou léta 1928 až 1949. Již toto časové vymezení naznačuje, že šlo o období, v němž naše dělnická třída pod vedením komunistické strany svedla heroickou bitvu s buržoazií, která v této etapě končí Vítězným únorem roku 1948. Byla to doba, v níž se, řečeno slovy Nikolaje Ostrovského, obzvláště výrazně „kalila ocel“. Bída, hlad, perzekuce, nezaměstnanost, nouzovky a žebračenky, fašismus a okupace, národní ponížení a oběti nejvyšší a pak i slavný Květen s Rudou armádou, Vítězný únor s neméně slavnými Lidovými milicemi, taková to byla doba.

Jako mladí chlapci a děvčata začínali elcarovci svoji bojovou cestu písní a básní, jako dospělí muži a dospělé ženy uzavřeli první část této cesty, a ještě dnes, i když v jiných kolektivech a jinými prostředky, dále pokračují v práci a boji na velkém díle. Mnozí prošedivěli, mnozí, skromní jako vždy v minulosti, ukrývají bojové šrámy. A po pravdě bylo těch šrámů někdy víc než dost. Vyhazov z práce, věznění a perzekuce, četnické kulky, hitlerovské koncentráky. Byly i oběti největší. Rudoarmejce v květnové Praze již neobjali, s nimi se nepolíbili soudruzi Karel Chlada, Josef Sulanský, Jarka Sekyrka, Bogan Majer a z blízkých spolupracovníků skupiny soudruh František Spitzer a Vít Nejedlý. Zeptáte-li se však kteréhokoliv z bývalých členů skupiny, jak vzpomínají na léta svého

mládí a na cestu, kterou si zvolili, odpoví každý bez váhání: nebyl to lehký život, ale byl bohatý a vpravdě lidský. Jejich štěstí ovšem nespočívalo v maloměstáckém pozlátku a jalovině, ale naopak v plném souzvuku osobního štěstí se štěstím třídy, z níž vzešli, se štěstím kolektivu, v němž žili a pro jehož budoucnost bojovali. Sami tak nejlépe poznali, že není skutečného osobního štěstí bez štěstí kolektivu. Pro ně slova z písně Když nás půjdou milióny, zejména pak věta „Za větrem plesnivět nechcem a nebudem, musíme kupředu...“ jsou zvlášť příznačná. Svědčí o tom kromě jiného i jedna z prvních básní zakladatele skupiny soudruha Karla Jiráčka. Tyto verše jsou zároveň i dokumentem o vzniku skupiny.

*Byli jsme takový spolek :
šest kluků z fabrik
a pět chudých holek.
Zprvu jsme hráli o princeznách
pohádky dětských let
tak, jak jsme vidali často je v snách,
dokud se nedotk' nás svět.
Postavy hráli jsme vznešené,
jak byly rolemi dány,
často nám mnohému uklouz' vzdech,
škoda, že nejsme též pány.
Tuhle však iluzi rozbil nám
život svou tvrdou patou,
poznali jsme, že bídu svou
neskryjem pláštěnkou zlatou.
Přestali jsme hrát o klamu,
sáhli jsme po pravdě tvrdé :
jen v boji lze zvítězit
v jednotné frontě všech – rudé.
Jeviště stalo se prostředkem
k dobytí svobody třídy,
našli jsme cestu bezpečnou,
cestu ze společné bídy!
Takový nyní jsme spolek :
Úderná brigáda DDOČ,
šest kluků a pět rudých holek !*

Karel Jiráček, nositel Řádu práce, zakladatel a vedoucí El Carova souboru

Bogdan Majer, člen skupiny Hej-rup – za okupace byl umučen nacisty

Josef Sulanský, člen El Carovy party – za okupace byl popraven nacisty

Jaroslav Sekyrka, člen skupiny Hej-rup – roku 1942 byl umučen fašisty v koncentračním táboře Mauthausen

Tyto verše napsal Jiráček v roce 1932. Od vzniku skupiny až do jejího rozchodu, to jest plných dvacet let, věnoval všechny svoje síly a zkušenosti souboru. Jeho život a práce je v mnohém typická pro celý kolektiv, který vedl. Když v roce 1935 časopis Svět práce organizoval anketu o mladých talentech proletářské kulturní fronty, popsal tehdy svoji životní dráhu v této zkratce:

„Narodil jsem se roku 1900. Vltavou křtěn, strávil jsem svá klukovská léta v Praze 8. Otec, jirchář, zemřel, když mně bylo osm let, matka musela jít pracovat do továrny. O mou výchovu se starala ulice.

První moje vzpomínka na politický boj dělníků spadá do roku 1910. Slyšel jsem mluvit v Libni z balkónu hostince U sokola Šmerala. Byla to volební kampaň a rozpory politických stran se přenesly i na nás – na kluky. S kluky, kteří chodili cvičit do Sokola, jsme se prali. Nadávali nám socani – krocani.

Světová válka mě zastihla ve 14 letech. Právě jsem vystoupil ze školy. Po ulicích chodili muži s kufříky, doprovázeni plačícími ženami a dětmi. Působilo to na mne smíšenými dojmy. Matka říkala: „Dobře, že jsi tak mladý, že nemusíš na vojnu!“ Léta války byla lety bídy a nedostatku. Jezdili jsme na venkov pro aprovizaci. Seznámil jsem se s „dobrým“ srdcem českých sedláků. Za kus chleba nebo kilo brambor svlékali z nás poslední košili. Chodili jsme na nádraží krást uhlí. Při tom tehdy jednu ženu vojáci zastřelili.

Začal jsem se učit truhlářem. První mistr za půl roku narukoval, od druhého jsem utekl. Nutil mě pracovat od sedmi ráno do devíti večer. Přece jsem se však později vyučil.

V 17. roce se konaly velké demonstrace dělníků z Českomoravské Kolben-Daněk. Zúčastnil jsem se jich.

Od 14 let jsem měl zálibu psát si své dojmy ve verších. Politické události na mne silně působily. Byl jsem proti válce a pro samostatnost Čechů. Ještě v témže roce jsem byl odveden a již v únoru 1918 jsem narukoval k 102. pěšímu pluku. S plukem jsem byl v Maďarsku, Štýrsku, Itálii, a v Srbsku jsem přišel do zajetí. Z vojny jsem si přinesl mnoho poznatků, vši a plný sešit veršů. V roce 1919 jsem vstoupil do DTJ. Začal jsem tak pracovat v dělnickém tělovýchovném hnutí. Mocně na mne působil soudruh Chaloupecký. Rozlom sociálně demokratické strany a DTJ mě zastihl opět na vojně. Byl

jsem s levičáky. V Benešově, kam jsem narukoval, byl mi vyměřen trest jednoho měsíce garnizónního vězení za práci ve FDTJ. Po vojně jsem pokračoval v JPT ve Vysočanech, kde jsem byl střídavě náčelníkem a vychovatelem. Kromě toho jsem byl funkcionářem Rudých skautů. Stal jsem se komunistou. V 28. roce začala moje první veřejná literární činnost. Redigoval jsem v JPT nástěnný časopis Rudá výzva. Ze skautského oddílu se postupem doby stala skupina, která si dala jméno RUB (Rudá úderná brigáda). V ní jsme se začali politicky i umělecky vzdělávat. Nacvičovaly se recitace, které jsem pro skupinu psal. Svě básně jsem podpisoval pseudonymem El Car, což je přehozené a rozdělené moje křestní jméno. Po několika zdařilých vystoupeních v Praze nazvali dělníci RUB podle mne El Carovou skupinou. Z našich nejlepších čísel programu mohu uvést především rytmodeklamace Rusko, Spartakus, Pařížská komuna, Requiem, Stalingrad, Námořnická a Velká perspektiva. V těchto letech jsem byl postupně zaměstnán v uhelném depu, u speditéra, ve sladovně, v chemické továrně apod. Svě verše jsem psal většinou pokradmu, ale šlo to! Z posledního místa jsem vyletěl pro jakousi „tajnou tiskárnu“, která mi vynesla jeden měsíc na Pankrácí. Od roku 1934 jsem zaměstnán ve Včele. Při El Carově skupině, kterou vedu, vychováváme divadelní dorost Hej-rup. Od oficiálních a uznávaných umělců jsme poněkud podceňováni, dělníci nás však milují. A to je vše.“

Shodně s tímto dokumentem, který zachycuje část životní dráhy Karla Jiráčka, se utvářel život i všech dalších členů skupiny. Až na několik výjimek vyrostli všichni elcarovci v dělnických rodinách a jako dělníci nastoupili později, po prvních křtech v dětském věku, do fronty uvědoměle bojujícího proletariátu. I je ovšem již v raném věku buržoazní společnost „křtila“ pro ni typickým způsobem. Růžena Martincová, členka skupiny, již ve svých 14 letech poznala „humanitu“ buržoazie v podobě četnických pochopů, kteří ji střelbou v Radotíně roku 1930 poznamenali smrtelným zraněním. Když se později po vyléčení v SSSR, kam byla tajně dopravena Rudou pomocí, vrátila do republiky, směřovala již její cesta uvědoměle do řad bojujících elcarovců. V prosté a uvědomělé dělnické rodině vyrostl i další člen skupiny, typograf Josef Němec. Pevné politické základy, které získal v rodině, zvláště dotvrdil život proletářského Žižkova. Stávkové boje, demonstrace, dlouholetá nezaměstnanost

a jiné stupně „životní university“ i jemu daly poznat plný smysl tehdejší oblíbené Písně mládí a zejména pak věty: „A srdce tvé se rozhodne pro zítřek práce svobodné, kdy zmizí sny a zmizí hlad, pojď o ten zítřek bojovat!“

Na proletářskou nemoc, tuberkulózu, zemřeli v samém rozletu do života zakládající členové souboru František Picininy a František Jeníček. Pravou podstatu buržoazní svobody projevu poznal velmi brzy Václav Chvála, který byl za činnost ve skupině propuštěn ze zaměstnání. Ostatně „žebračková“ léta nezaměstnaných prožili spolu s ním i M. Kraus, M. Krovoza, K. Baroch, P. Kumeš, J. Sulanský, A. Kvasničková, M. Vopátková, L. Šubrtová a další z členů skupiny.

El Carův dorost, skupinu Hej-rup, pak zejména poznamenal boj proti fašismu. Spolu s dospělými členy souboru prošli i oni, zejména za okupace, tvrdou školou ilegálního boje proti nacismu. A tak by bylo možno postupně jmenovat všechny bývalé členy. Život každého z nich – ať již v té či oné podobě – se však utvářel shodně s již uvedenými příklady. Tím lze také vysvětlit, proč skupina tak pevně a cílevědomě, rok od roku, vedla svůj boj za život bez pověr a iluzí, za socialismus. Všichni bez rozdílu, nehledě na délku činnosti ve skupině i dobu vstupu do ní věnovali všechny své síly myšlence boje za osvobození dělnické třídy. Všichni žili, aby bojovali, a všichni bojovali, aby lidé lépe žili.

★

Vývoj El Carovy skupiny lze zhruba rozdělit do čtyř etap: období počátků, kdy se skupina rodí v lůně Jednoty proletářské tělovýchovy v Praze-Vysočanech, období neaktivnější činnosti v letech 1930 až 1938, okupace a doba vítězná spjatá s léty 1945 až 1949. V počátcích, jak již v citovaném dokumentu zachycujícím stručný životopis Karla Jiráčka, bylo uvedeno, vystupuje skupina pod názvem Rudá úderná brigáda. Později, v uvedeném druhém období, se ve veřejnosti vžilo označení El Carova parta. Za hitlerovské okupace pokračovala činnost skupiny, jak si toho vyžádaly konspirační důvody, pod hlavičkou Dělnického ochotnického spolku a po osvobození již opět ožilo tradiční pojmenování El Carův soubor.

Jedním z prvních dokumentů o vzniku skupiny, která se rodila ve vysočanském oddílu Spartakových skautů práce, je drobná zpráva, která byla roku 1930 otištěna v časopise *Oheň*, orgánu FDTJ a Spartakových skautů práce. Dopisovatel časopisu, M. Kraus, tehdy do březnového čísla napsal: „Náš oddíl Spartakových skautů práce, který má číslo 68, byl založen roku 1923. Od počátku rozvíjel slibně svou činnost, takže brzy stál v popředí oddílů ostatních. V dílně SSP bylo uděláno mnoho krásných věcí. Nejpozoruhodnější vyrobená věc je velké loutkové divadlo o dvanácti proměnách a s loutkami 25 cm vysokými. Pracovalo se vytrvale za vedení soudruha Karla Jiráčka. Za zimu v roce 1929–30 bylo sehráno 7 divadelních představení. V oddíle vychází nástěnný časopis *Signál*. Na různých veřejných schůzích provedl oddíl propagační čísla jako doplněk programu. Pilně se nacvičují písně a založen byl i kroužek tamburašů. Kromě toho každý člen oddílu je řádným cvičencem a navštěvuje pravidelně lehkooatletické cvičení.“

V dalších dokumentech si můžeme všimnout, jak se skupina od prvopočátku stávala příkladem pro ostatní. Tak v témže časopise, z října roku 1931, se píše o vlivu souboru toto: „Po příkladu soudruhů z Nových Vysočan zřizujeme skautskou údernou brigádu a již sestavujeme program: Do paďourů hej-rup, Rudý sport, Matěje Děldopa (děldop – dělnický dopisovatel), Jak si bratr redaktor představuje příjezd dělnické delegace do Moskvy, Volební film. Nacvičujeme každý druhý den...“

Ve dvanáctém čísle časopisu *Dělnické divadlo* z roku 1932 je pak zachycen záznam z referátu Karla Jiráčka, který přednesl na výroční schůzi skupiny. Zástupce DDOČ soudruh Šimon, který byl na schůzi vyslán, popisuje zkušenosti z vývoje a činnosti El Carovy skupiny v takovéto podobě: „Mám-li vývoj probrat důkladně, pak musím začít u rodičů, kteří správně pochopili význam proletářských organizací a posílají své děti do JPT. Proti vlivu měšťácké školy, která zahlazuje třídní rozdíly a vytváří ve vědomí dětí půdu k tomu, aby později v životě byly ochotnými a nereptajícími otroky pánů, vystupuje v jednotách ve větším měřítku vliv proletářské třídní výchovy. U čtrnáctiletých chlapců a děvčat bylo ovšem třídní vědomí pouze instinktivní. Působením El Cara, který byl v té době vedoucím dorostu, probouzí se u nich touha poznat hlouběji zásady třídního boje. V počátcích se ovšem tato touha

projevuje v chaotických formách. Podle čítankové morálky chtějí pomáhati slabým, čtou *Svojsika* a učí se němčině i zdravotvědě, současně čtou rudý tisk a vedou debaty o současných politických událostech. Z nedostatku dětských proletářských her hrají měšťácké pseudopohádky apod. Ale jejich třídní uvědomění brzy postupuje tak daleko, že si uvědomují rozpornost této činnosti. A proto dochází k prvním pokusům samostatné tvorby i k pokusům tvořivě reprodukovat zejména klasický odkaz naší lidové kultury.

Zároveň bych se chtěl pozastavit ještě i u jiné věci. Kromě nadšení hrát divadlo pro potřeby třídy, k níž patří, byl zde i cíl získat takto alespoň 2000 Kčs na postavení chaty, kam by bylo možno jezdit v době volna na výlety.

Po těchto počátcích přichází první vystoupení v Lucerně v revui *Za jednu ránu dvě*. Posílení úspěchem vytvářejí novou formu uměleckého projevu, rytmodeklamaci, to jest spojení slov s pohybem. Současně přicházejí v této době i do styku se Svazem DDOČ. Dalším vystupováním stává se skupina technicky i politicky vyspělejší. Čím dále tím více chápe, že jen nejdisciplinovanější cvičenec, nejlepší divadelník je proletářské třídě nejprospěšnější. Z toho vyplývají i další úkoly, které si vytyčují: zvýšit kvalitu, prohloubit třídní uvědomění!“

Mocným podnětem, který pak zvláště významně ovlivnil vznik skupiny, byly události roku 1928 spojené s bojem dělnických mas za zrušení policejního zákazu II. spartakiády. Elcarovci, a v těchto letech všichni členové Federace proletářské tělovýchovy, se přirozeně ve své mateřské vysočanské jednotě aktivně podíleli na její přípravě. Karel Jiráček, vychovatel jednoty a vedoucí Rudé úderné brigády, pracoval například při organizování závěrečné scény k vystoupení 5000 Spartakových skautů práce. Tímto vystoupením měla být recitace s pohyby vyjadřující spojení proletářských skautů s dělnickou mládeží měst i venkova celého světa, vrcholící provoláním hesla SSP: „K boji proletariátu buďte připraveni!“ I tato scéna byla ovšem policií zakázána. Celý zákaz spartakiády spadl přitom již do situace, kdy se jasně na všech stranách začaly rýsovat příznaky světové hospodářské krize kapitalismu, která také o rok později, kromě SSSR, zachvátila celý svět. Naše buržoazie v této situaci, majíc v dobré paměti údernou sílu I. spartakiády roku 1921, usilovala všemi prostředky o to, aby zabránila masovému vystou-

pení dělnických mas. K tomu účelu také zmobilizovala všechny své pochopy, včetně prodejného tisku. Tak například již 18. 12. 1927 se objevilo na stránkách agrárního večera: „Sjezd komunistických agentů z celého světa roku 1928, v době oslav desátého výročí republiky! – Má být povolena komunistická spartakiáda v Praze?“ Shodně psala i fašistická Říšská stráž, která v podobě protestu vyzývala „proti pořádání této manifestace, protože by se sjeli do Prahy bolševičtí emisáři z celé Evropy, což bychom pokládali za urážku celého národa...“ Hanebnou slinu si ovšem neodpustilo ani tehdejší sociálně demokratické Právo lidu, které 24. 12. 1927 zaútočilo jakoby z jiné strany slovy: „Je pozoruhodné, že letošní II. dělnická olympiáda Svazu DTJ se konala za ohromné účasti na daleko prostornějším stadiónu, kdežto komunistické jednoty u vědomí, že by nestačily na zaplnění stadiónu na Strahově, budou svou spartakiádu pořádat na daleko menším stadiónu klusáckého spolku na Letné.“ Vůdcům sociálně demokratické strany bylo tehdy ovšem velmi dobře známo, že buržoazie všemi prostředky mařila propůjčení jakéhokoliv stadiónu. Konečný policejní zákaz spartakiády byl pak zdůvodněn požadavkem „zachování veřejného klidu a pořádku“.

Uvádíme těchto několik fakt zejména proto, abychom podtrhli motivy, které uspišily proces zformování El Carovy skupiny. V boji proti zakazu spartakiády se totiž v různé podobě začaly uplatňovat i dělnické agitační kolektivy, které při mnoha příležitostech satirickým šlehem i písní útočily proti policejní zvěli. Typickým příkladem takového vystoupení je satirická scénka Modré blúzy, která roku 1928 pod názvem Novinářská konference byla provedena v pražském sále Lucerna. Pro ilustraci ji uvádíme v dochovaném znění s menším zkrácením:

NOVINÁŘSKÁ KONFERENCE

Zúčastní se Lidové noviny, Večer, Národ, Lidové listy (kato-lické), Říšská stráž, České slovo, Právo lidu a redaktor Primo Lak.

Dekorace: Vzadu velké malířské štafle, na nichž jsou přibity tabulky se jmény všech časopisů, na vrcholu je upevněna velká ná-těračská štětka. Poněkud vpředu velká bedna s nápisem Ceres. Li-dovky zahajují konferenci stojíce na bedně, když domluví, sestoupí

a nastupují druzí. Každý „časopis“ má na prsou velký plakát a na něm hlavičku listu, který zastupuje. Plakáty jsou následovně poma-lovány: Lidové noviny: napřed rukavičky, vzadu špinavé prádlo; Večer: sedlák v kroji, vzadu prase; Národ: dr. Kramář, vzadu Živnobanka; Lidové listy: babička s růžencem, vzadu tlustý farář; Říšská stráž: fašistický odznak, vzadu plačící Gajda; České slovo: napřed Václav Klobáček, vzadu kotva, veverka, Lecián. Redaktor Primo Lak je hypermoderně oblečen.

Lidovky: *S vaším dovolením, páni,
zahájil bych tento sjezd,
jistěže vám známo bude,
k čemu vlastně svolán jest.
Spartakiáda, jak známo,
má se letos v Praze konat,
myslím, že nám tento podnik
nelze přece podporovat,
ba naopak, když kdo touhu
svaly tužit, tuze chová,
pak co správný syn své vlasti
má chodit jen do Sokola.
Doufám, že vás jistě nikdy
tento podnik nezmate,
prosím, by se další páni
přihlásili k debatě.*

Večer: *Federace, ehm, jářku,
to jsou věci, to jsou věci,
Federace, pakáž rudá,
s těma radši žádné řeči.
Co je rudé, nemiluje
nikoho z nás venku,
vždyť mně loni vosum prasat
chcíplo na červenku.*

Národ: *Otázku si nutno klást,
zdali touto provokací
není ohrožena vlast.
Je! – řeknu vám bez váhání.
Jednu radu mohu dát,*

- tenhle podnik velezrádný
rozpustit a zakázat! ...
- Lidové listy: Já vám klidně říci mohu,
spartakiáda
je dilem neznabohů.
Kdyby ji třeba
zakázat bylo, páni,
se mnou můžete počítat,
já vám dám požeňání.
- Říšská stráž: Zákazy žádné –
třeba jest
je nechat poznat
naši pěst!
Pak půjdeme,
jak velť vůdce,
pomlátit všechny
vlasti škůdce.
Slovo-li rcete –
více nežijí –
však zaplatíte
celou režii ...
- Právo lidu: Myslíme, ta věc že jasná
musí být i kojenci,
zkrachovat že jistě musí
to bez státních subvencí.
Kdyby se snad něco strhlo,
tu my (to dím jen tak bezděky)
z našich skladišť zapůjčíme
milerádi pendreky.
- České slovo: Lid náš, jenž čte České slovo,
půjde radši dál od toho,
dívky s karmínem na rtu
pošleme na A. C. Spartu,
ti ostatní už z tradice
půjdou radši na hasiče.
- Lidovky: Říci lze bez nadsázky,
že pánové vyřešili
skvěle všechny otázky.

- Dříve však než rozpustíme
schůzi důležitou tak,
k slovu ještě přihlášen je
pan redaktor Primo Lak.
- Primo Lak: Pánové, já jsem redaktor,
jenž je vlasti oddán cele,
otázky zde naznačené
pomohu vám řešit skvěle.
Všechno, po čem list váš touží,
bleskurychle dodám v zprávě,
bez rozdílu přesvědčení
upokojím všechny hravě.
Tak Lidovky velectěné
jistě tomu nebrání,
dodám-li jim čerstvé zprávy
od národní obrany.
Večeru dám, jak bolševik
chtěl se vloupat do hrobky,
když se mu to nepovedlo,
upek si tři sirotky.
Národ nutno upomenout,
aby zavčas bohně zaplakal
o významném jubileu,
kdy se prvně doktor Kramář pokakal.
Lidovcům, kde krví potí
zázračná se zase vrata,
jak slepého uzdravila
jedna prostá dívka svatá.
Říšské stráží, kterak vůdci
šlápla kráva na nohu,
České slovo zásobiti
mordy všemi pomohu.
Právo lidu o sto procent
jak svůj náklad zvětšilo,
chodí deset večerníků
tam, kde pět jich chodilo.
A všem dodám dohromady
z emigrantských listů tlach,

*kterak v Rusku nemluvíata
pojdají po haldách.
Přítom umírají hlady,
vrátí se car báťuška,
Federaci pytel rublů
poslal Stalin zas z Ruska.
V Rusku vládne samý Tatar,
Mongol, Čiňan, Němec, Žid –
rračte na ty prima zprávy
u mne hned se předplatit.*

Následuje velký balet, jehož se zúčastní všechny noviny. Při tom zpívají: „Měsíček spanile svítil, vévoda Břetislav vstal...“

Podle vzpomínek Karla Jiráčka i ostatních členů skupiny vyvolalo toto i jiná vystoupení Modré blůzy v jejich jednotě přání nastoupit do agitační práce podobným způsobem. Jsou tedy počátky skupiny i její další činnost v mnohém ovlivněny činností Modrých blůz. Potvrzují to i ukázky z repertoáru, které uvádíme na jiném místě. Protože si však dnešní čtenář žádá vysvětlení, co to vůbec byly takzvané Modré blůzy, používáme k objasnění jejich poslání v dělnickém hnutí slov národní umělkyně Marie Majerové. V článku, který byl roku 1927 otištěn v časopise Dělnické divadlo, spisovatelka Majerová výstižně charakterizuje nejen toto hnutí, nýbrž i celkovou situaci v oblasti dělnického divadelnictví a osvěty:

„Mám ráda konkrétní myšlenky a jasná slova. Mnohomluvná teorie pokusů nám, to jest revolucionářům, mnoho neprospěje. Chopme se prostě, bezprostřední praxe, kterou můžeme hned vtělit do dnešní společnosti. Situace je dnes, stručně vylíčeno, asi taková: Máme již všichni dost starého divadla, blbých frašek o záletnících a opilcích. Vy, kteří cítíte, že nová doba si žádá nového výrazu, snažte se dělat jenom ‚agitační‘ umění, je to lepší nežli dělat umění měšťácké anebo paběrkovat na vypráskaných polích buržoazní kultury. V Rusku se toho propagačního umění také nikdo nebojí, nepokládají je za méněcenné, a zašla-li pro evropské básníky konjunktura proletářské poezie zároveň s poklesnutím vyhlídek na bezprostřední revoluci, nemusí a nesmí evropským dělníkům tato přechodná perioda klidu zbrání vnukati myšlenku na jakékoli obrození měšťácké kultury – pro ně.

V ruském proletariátu vznikla po revoluci spontánní nová forma divadelního projevu, forma čistě dělnická, prostinká, veselá, pružná a mnohotvárná přes svou jednoduchost. Vznikla v dělnických klubech, tedy na místech, kde se scházeli kolektiv. Několik čilých hochů a děvčat, kteří věděli, co se děje ve světě, zpívali o tom, mluvili, přednášeli a tancovali ostatním. Dělal to vtípně, s posměchem pro to, co se jim nelíbilo, s pochvalou pro to, co bylo dělnické třídy prospěšné. Zprvu sporadické, stávaly se tyto skupiny častějšími a pravidelnými součástkami dělnických klubů a byly známy jako ‚živé noviny‘. Velký úspěch u dělnických mas dal těmto skupinám organizaci a postup času jim dal i jiné jméno, zároveň s modrou halenou, kterou oblékali, jako druhdy oblékali italští lidoví herci masku pierota a kolombíny. Modrá blůza rostla početně i kvalitně. Dnes je to veliký sbor, tisíce členů Modré blůzy, dělníků a intelektuálů, ochotníků i profesionálů, členové její mají svůj časopis, mají své programy, mají své umělce, kteří jim píší veselé a satirické scény. Ale členové Modré blůzy, pokud dbají, aby jejich program měl místní ráz, dávají přednost tomu, že si podle svých schopností pořizují programy sami.

Modrá blůza má v programu hlavně věci politické, je ozvěnou všeho, co se stane, a je věrnou a peprnou glosátorkou všech místních událostí. Je to někdy takový pranýř, kam se leckdo nerad dostane, a není mu pomoci, uvízne ve verších, jako by se skvěl na nástěnných novinách. Zbraň Modré blůzy je živé slovo. Totéž, co v denním listě civí mrtvě na čtenáře, oživuje v podání Modré blůzy mluveným, zpívaným lidským slovem, v dialogu, v monologu, v přednášce, v písničce nebo v tom, co se po staru u nás nazývá ‚výstupem‘, anebo celou jevištní ‚scénou‘.

Jak vypadaly původní Živé noviny? Nejdřív byla krátká řeč jako úvodník, pak telegramy, politické zprávy, zprávy světové i místní, pak kronika, verše, fejetony, povídky, humor a karikatury. Naši ochotníci, pokud budou organizovat Živé noviny, nemusí se ovšem rmoutit nad tím, bude-li jim nějaká ‚rubrika‘ scházet – jen když ostatní budou vtípné a zajímavé. Dekorace jsou zcela vedlejší. Účinkující hrají buď v stejnokroji (v modré blůze), anebo v náznakových šatech, které mají dát nikoli iluzi skutečnosti, ale nápadně vyznačit poslání. Prostota jeviště ovšem nevylučuje, že by si herci nesměli vypomoci všelijakými rekvizitami, které jsou zrovna po

ruce. Nikdy se však s nimi nesmí zacházet tak, aby např. představovaly zapadající slunce, selské stavení „podle skutečnosti“.

Některí nadšenci Živých novin brali noviny doslova a zařídili se takto: na jevišti postavili z lepenky dva velké listy, polepili je novinami, do toho vyřezali v jednotlivých rubrikách okénka, kudy přednášec prostrčil hlavu a říkal nebo zpíval svůj referát. Na první pohled to zajisté působilo vesele, ale když to trvalo celý večer, bylo to mrtvé, jako skutečné tištěné noviny. Pohyb na jevišti je věc důležitá a nesmí se naň zapomínat. U nás, kde v každém místě je jednota proletářské tělovýchovy, nebude nouze o složky, které by dodávaly živý a pružný materiál Modré blúze, materiál disciplinovaný a ladný na pohled.

Modrá blůza – toť pravé obrození a osvobození proletářského divadla. V ní se uplatní všechny talenty, kolik jich jen dělnictvo má: zpěváci, deklamátoři, svižní sportovci, humoristé, básníci, tanečníci – a to všechno zároveň také v ženském rodě. Modrá blůza, bude-li dobře pochopena, může nám soustřediti dělnictvo, které se jinak za zábavou rozptyluje. Ovšem, musí to býti Modrá blůza zábavná a musí udeřit svým programem vždy na citlivé místo dělníkových zájmů. Učiní naše dělnictvo soběstačným a z role masové politické výchovy, která je Modré blúze přisouzena, může vytrysknouti posláním ještě širší a hlubší, role živné půdy pro novou proletářskou kulturu.“

I na činnosti El Carovy skupiny je potom patrné, jak silně zasáhl vliv Modrých blůz do celé oblasti agitační a propagační práce dělnických divadelních souborů. El Carova skupina, jejíž rozhodující rozsah činnosti za první republiky spadá do let 1930 až 1938, zejména obsahovou stránkou svého repertoáru v mnohém dokumentuje tento vliv. Pokud pak v její činnosti byly překonány některé nedostatky bývalých Modrých blůz, bylo tomu tak především proto, že celá jejich činnost již spadá do období, kdy strana jako celek v bojovém střetnutí s oportunistickými živly překonala vítězně tendence reformismu v procesu své bolševizace. Mezníkem v tomto procesu byl historický V. sjezd KSČ, s jehož datem je pak spjat i hlavní nástup elcarovců do fronty revolučních divadelníků. Posílení tímto děním a plně stojíce za gottwaldovským vedením strany, vyhraněně, v komunistickém duchu rozdávali rány vždy tam a tehdy, kdy a kde toho bylo nejvíce třeba.

Jejich repertoár odráží věrně dobu, zápas třídy a jejího přelomu – komunistické strany, k níž skupina patřila. Byla to doba hluboké hospodářské a politické krize kapitalismu, doba nástupu fašismu a zuřivého útoku buržoazie proti KSČ, dělnickým organizacím a pokrokovým silám vůbec.

Z ukázek repertoáru bude ještě názorněji patrné, jakým směrem bylo útočeno. Na těchto místech se omezujeme především na to, abychom ukázali, za jakých podmínek, v jaké činnosti a za jakých předpokladů bylo lze dosáhnout tak nebývalého rozsahu činnosti i tak výrazné účinnosti jejich vlivu na pracující masy. Považujeme tento pokus o částečné zobecnění jejich praxe za rozhodující zejména pro dnešek. Repertoár skupiny, tak, jak se ho podařilo zachovat či ze vzpomínek rekonstruovat, může být přirozeně i dnes ještě mnohde používán. Zejména tam a tehdy, kdy chceme připomenout pro poučení dnešku bojovou minulost naší dělnické třídy. V takovémto případě pak především půjde o naši mládež, která se často jen stěží orientuje v minulosti a pro niž podmínky kapitalismu a těžkého boje pracujících se zdají být něčím neskutečným, dávno překonaným. A je proto někdy až neodpustitelné, jestliže v práci s mládeží, v našich souborech lidové umělecké tvořivosti, postrádáme právě tuto obsahovou stránku v jejich repertoárech či ve výchovné práci vůbec. Jsou například některé revoluční dělnické písně, s nimiž generace za generací žila a bojovala a které dnes již naši mladší současníci neznají. A je přece nesporné, že zejména revoluční píseň musí i dnes mít svoje místo v procesu komunistické výchovy dětí a mládeže. V tomto smyslu potom i mnoho jiného z nepřeberného množství bojového repertoáru minulých dob má trvalou platnost i v současné době. Nejde však při tom ani tak o to vřazovat repertoár z minulých let do současné činnosti, jako spíše o pochopení podstaty, záměrů, cílů i formy tohoto minulého. To platí tím spíše pro odkaz z činnosti agitačních skupin typu El Carova souboru, kde mnohé bylo podřízeno konkrétním, dílčím agitačním potřebám a kdy pochopitelně dnes mnohé v důsledku toho ztrácí svou údernou sílu. Kromě toho doba, dnešní společnost mnohé i překonala. Ne tedy o literu, ale o ducha, podstatu zde jde. Shrňme-li pak alespoň do podoby základních hesel či tezí zkušenosti elcarovců, lze odvodit z jejich praxe některé závěry zvláště aktuální i v současné době.

Především celá jejich činnost potvrzuje jednotu slov a činů. Vše, o čem kdy zpívali, co vyprávěli a hráli, plně vyjadřovalo i jejich vlastní přesvědčení. V písni, v ostrém satirickém šlehu, v pohybu i recitaci sledovaná myšlenka vždy vyjadřovala hluboké aktivní účastenství všech členů kolektivu. Vyjadřující stranicky své vlastní city a tužby, vyjadřovali city a tužby, které byly v naprostém souladu s city a tužbami třídy, k níž patřili a pro jejíž zájmy bojovali. V uměleckém vyjádření bylo dosahováno této jednoty zejména proto, že sami jako jednotlivci i kolektiv žili bezprostředně uprostřed lidu, spojení s ním společnými zájmy. K doložení tohoto tvrzení lze uvést desítky příkladů. Jedním z nejvýraznějších je jejich příkladná účast na plnění úkolů ryze organizačních a politických. Všichni především plnili své základní členské povinnosti v organizacích Federace proletářské tělovýchovy, v jiných dělnických organizacích, včetně úkolů člena komunistické strany. Proto také bylo v jejich činnosti zcela přirozené pracovat ve funkcích kolportérů rudého tisku, účastnit se získávacích kampaní různého druhu, shromažďovat finanční prostředky na volební fondy KSČ či na pomoc bojující demokratické frontě Španělska apod. Dnes přirozeně nelze již spočítat celkovou částku, kterou takto získali. Ostatně není to ani důležité. Podstata uvedeného, jak je doložena v dokumentech různého druhu, spočívá především v tom, že ověřuje jednu z forem tohoto bezprostředního spojení umělecké činnosti s bojem proletariátu. Přitom nelze přehlédnout, že skupina sama zápasila s četnými finančními potížemi. Charakteristickým dokladem toho jsou záznamy v deníku skupiny, kde po měsících je sledován fond na zakoupení chromatické harmoniky. Po měsíce se skládala korunka ke korunce, aby skupina mohla mít svůj vlastní hudební nástroj.

Jiným charakteristickým rysem skupiny je její soustavná péče o vzdělání. Kromě trvalého úsilí o hluboké poznání marxismu-leninismu usilovala skupina i o prohloubení odborných znalostí a o ovládnutí uměleckého mistrovství. Proto také se kolem ní soustředil aktiv předních pokrokových umělců. Vedle Víta Nejedlého, F. Spitzra, F. Kubra byli jejich učiteli i soudruzi E. Famíra, M. Holzbachová, J. Průcha, Fr. Vnouček, E. F. Burian, J. Stanislav, A. Kurš, J. Honzl, redaktoři Rudého práva, pracovníci DDOČ a další kulturní činitelé. I tato jejich vůle po poznání je zachycena

v deníku skupiny větou zdánlivě prostou – ve skutečnosti však svým obsahem zvláště výstižnou. V deníku z roku 1930 k datu 5. července je zaznamenáno: „Do skautské školy (škola Federace proletářské tělovýchovy ve Skryjích – asi 50 km od Prahy) odešli pěšky s. Chvála a Pechoč na 1 týden.“

Neméně důležitým znakem skupiny je její trvalé úsilí o výchovu svých nástupců, o výchovu mládeže. Soubor, jak jsme uvedli, pracoval nepřetržitě více než dvacet let, a přesto nikdy zde nevznikl problém mladých. Elcarovci vždy kolem sebe sdružovali kádr nejmladších, kteří jednak doplňovali kolektiv, jednak po zkušenostech z práce ve své skupině často sami organizovali agitky podobného typu i na jiných místech. Nejvýrazněji se toto jejich spojení později projevilo v ustavení samostatné mládežnické skupiny, která byla dělnické veřejnosti známa jako kolektiv „hejrupáků“ – El Carův dorost. Jiným příkladem je založení skupiny Severák v Teplicích, kterou po léta vedl bývalý člen souboru M. Krovzoa.

Stejně poučným pro dnešní soubory lidové umělecké tvořivosti je i způsob tvorby repertoáru. U elcarovců šlo vždy o lidovou tvořivost v plném smyslu tohoto slova – své písně, kuplety, scény i tance tvořili sami. V porovnání s dnešní skutečností vystupuje tento rys očividně do popředí. To přirozeně neznamená, že by v jejich programech nebylo používáno i cizích textů, písní apod. Naopak, skupina i v tom plnila velké výchovné poslání mezi pracujícím lidem. Je jejich zásluhou, že mnohé dělníky naučili milovat díla Nerudy, S. K. Neumanna, Nezvala, Šrámka, Biebla, Wolkra, Majerové, Pujmanové a jiných velikánů naší literatury. Oni v mnohém z řad pracujících zapálili oheň lásky k sovětské a ruské kultuře, zvláště k dílu Gorkého a Majakovského. Konečně i jejich zásluhou se naše veřejnost seznamovala s Balzacement, Rollandem, Barbussem, Lorcou a dalšími předními bojovníky světové kultury. V tomto poslání tedy nic nezůstali dlužni svému kulturně výchovnému úkolu v řadách dělnické třídy. Avšak nehledě na tyto zřetelé, je pro tuto skupinu charakteristické zejména úsilí o tvorbu vlastního repertoáru. Toto ovšem nelze vysvětlit jen poukazem na to, že tehdy obzvláště byl patrný nedostatek pokrokového repertoáru, revoluční bojové satiry, i když v mnohém směru skutečnost byla taková. Vždyť potřeba tvořit samostatný program nevznikala v praxi El Carovy skupiny pouze z tohoto důvodu, nýbrž především proto, že všichni

její členové cítili nutnost vyjádřit zejména touto formou svoji vůli bojovat za nový, lepší svět. A opět tomuto tvrzení nic neubírá na síle skutečnost, že podstatná část textů vzešla z tvorby vedoucího skupiny Karla Jiráčka. Je to naopak dokladem o kolektivní, aktivní tvůrčí činnosti skupiny jako celku, kde každý z členů, podle svých schopností, se podílel na společném díle. Ostatně v repertoáru skupiny bylo používáno textů a doplňků, které psali a vytvářeli i další z členů, zejména v hudební, inscenační a jevištní práci vůbec. V mnohém tato iniciativa byla ovlivněna i formou agitky, která si přímo vynucuje aktivní, tvořivou činnost jednotlivce.

V této souvislosti stojí za to upozornit i na to, jak ještě dnes je aktuální právě tato formální stránka jejich práce – útvar agitky. I dnes by měla mít tato forma svoje místo v politickoosvětové činnosti našich zařízení.

El Carova agitka byla lidem blízká zejména tím, že pohotově reagovala uměleckou formou na konkrétní, jim známé jevy. Přitom, a ani to nelze podceňovat, kolektiv elcarovců byl nesmírně pohyblivý. Dnes tu, zítra jinde, a vždy připraven k práci. Elcarovci této pohyblivosti také plně využívali. Vždyť byly případy, kdy v jednom měsíci absolvovali více než padesát představení. Stávalo se ovšem, že někdy umělecká kvalita vystoupení byla oslabena daní spěchu, schematičností a někdy i politickou nepřesností apod. I v repertoáru El Carovy skupiny jsou patrné takovéto nedostatky. Rozhodujícím měřítkem zde však nemohou být ryze estetická a tím spíše ani ne ryze estétská měřítka. Zdůrazňující a odmítající estétská sudidla, nijak tím ovšem nemíníme přehlížet estetické, umělecké nedostatky. Naopak bylo charakteristickým znakem souboru, že vždy s plnou vážností naslouchal kritickým připomínkám předních politických a kulturních pracovníků, kteří uvážlivě sledovali jejich činnost. K řadě těchto pomocníků patří takové osobnosti jako B. Václavek, K. Konrád, J. Fučík, E. F. Burian, ale i B. Šmeral a K. Gottwald, A. Zápotocký, V. Kopecký, J. Krosnář a další. Jejich rady a připomínky pochopitelně ovlivňovaly kromě El Carovy skupiny i celou pokrokovou kulturní frontu. Ilustrující dokumenty k tomuto tvrzení jsme shromáždili do samostatné kapitoly, v níž ukazujeme, jak se činnost skupiny odrážela na stránkách revolučního tisku. V naší publikaci si však neklademe za úkol zabývat se literárním hodnocením díla, v němž je nesporně mnoho umělec-

kých jisker, svědčících a dokazujících, jak skupina a zejména její vedoucí usilovali o to, aby základní poslání bojové agitky bylo plněno v jednotě s uměleckým mistrovstvím, či opačně řečeno, aby myšlenky, cíle, které si kladli, byly vyjádřeny především uměleckým činem.

★

čité konjunktury bylo v tomto období již zcela ve znamení světové hospodářské krize kapitalismu. Racionalizace a s ní spojené neurvalé vykořisťování pracujících, vyvolané honbou kapitalistů za maximálními zisky, postupuje ruku v ruce s růstem nezaměstnanosti a zostřující se perzekucí revolučních sil.

Počet nezaměstnaných dostoupil v průběhu krize téměř jednoho miliónu osob. Otřesný byl pak pohled na zástupy nezaměstnaných dělníků, kteří spolu se svými rodinami bezmezně strádali a hladověli. A když se v této situaci nezaměstnaní pod vedením KSČ pozdvihli k bojovým akcím, aby uhájili často jen holou životní existenci, odpověděla buržoazní vláda krvavými masakry. Radošín, Duchcov, Košúty, Frývaldov, Most, Praha a jiná města i vesnice byla svědky krvavých surovostí buržoazie a jejích policejních sil.

Písně a básně El Carova souboru svým obsahem a zaměřením nejsou ovšem snad jen mechanickým odrazem této doby. Jejich smysl nespočívá v prostém popisu událostí a jevů či jen v mobilizaci pracujících k bojům na hospodářském úseku. To, co je výrazně odlišuje od pseudohumanistické poezie typu sociálních říkánek a sentimentálních šlágrů, je jejich aktivní, politický obsah, jednoznačné úsilí vést pracující z pozic hospodářských bojů k bojům politickým, za uchopení politické moci dělnickou třídou.

FABRIKA

Sborová recitace

- Scéna: Tovární prostředí, pohyby paží se naznačuje točením kol, běžící pás, údery kladiv apod.
- Úbory: Modráky, rudý pás přes modráky pro „rudého“ dělníka.
- Jeden: S rozběskem jitra,
včera, dnes, zítra,
vzduchem kdy prořízne sirény hlas,
pohne se fabriky běžící pás.
Vrtaček zaryje
dravý se chrup
v železo, ocel, litinu.
- Všichni: rrup, rrup, rrup –
Jeden: Trhají, supí
ryjí a drtí,
z řetězu puštění kovoví chrtí.
- Všichni: rrup, rrup, rrup –
Jeden: Řemeny, transmise
syčivě švihnou,
Jeřáby tisíce metrů zdvihnou,
pohnou se kola shora i zdola,
obřímí čelistmi sevře se lis.
- Všichni: SSSS – SSSS – SSSS – SSSS –
ratata – ratata – ratata –
- Jeden: Jiná zas mašina zapjatá,
revolver šílí,
revolver střílí,
- Všichni: ratata – ratata – ratata –
Kladivo v tempu šíleném bije,
v šeru se leskne jako hřbet zmlje,
syčící píst,

Jeden: ssst – ssst – ssst – ssst,
v šíleném tempu,
shonu a hluku
spojí se v jeden,
tisíce zvuků,
syčí a bije,
švihá a vyje,
Všichni: ratata – ssst – ratata – ssst
ratata – ssst – ratata – ssst
Jeden: Ra-ci-o-na-li-za-ce.
Stroje se ženou,
lidí se ženou – – –
olejem stroje potí se,
potem čelo perlí se.
Olej a pot
v jedno slito,
tělo a stroj do sebe vpitó,
v objetí vzpjato,
vyrábí blahobyt,
vyrábí zlato.
Všichni: Sta,
tisíce,
statistice,
millióny.
Jeden: Banky jsou plné.
Dělníci:
na frontě práce se bijíci.
Všichni: Hlad – hlad – hlad –.
Stroje se svíjí,
ve spáncích tepny bijí a bijí,
v pěsti se ruce
svírají,
opuchlé oči zírají,
v uších to hučí,
v uších to buší,
ra-ci-o-na-li-za-ce.
Zastavme stroje,
zastavme práci,

světa řád starý
boří se, kácí.
Dostl již otroctví,
bídy a hladu,
povalme to, co
určeno k pádu.

(Dále při recitaci pohyby naznačují zastavení strojů)

Zastavme stroje,
zastavme práci,
světa ať řád se
zboří a skácí.

(Stroje se zastaví – všichni vystoupí kupředu)

Rudý dělník: Dělníci celého světa se zdvihli,
tisíce pěstí vzduchem se mihly.

Stávka,
generální stávka.

Všichni: Generální stávka.

Rudý dělník: Dost racionalizace!
Do boje spojte své ruce.

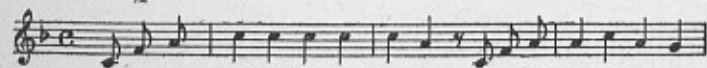
Všichni: Ať žije revoluce!
(Zpěv písně Milión paží*)

*) Píseň vznikla v devadesátých letech minulého století. Tehdy byla známa především v okruhu anarchistického hnutí. Po velké říjnové revoluci zmasověla. Závěrem se tehdy zpívalo: „... nuž v boj se dejme v ráz, za Sovětský svaz!“ Aby se píseň mohla tisknout, byla 19. 2. 1932 interpelována komunistickými poslanci.

Milión paží

Neznámý autor na text Fráni Šrámka

Různě pochodem

Mi-li-ón pa-ží v tmách se vzpjaló, čer ve ný ko hout v střechy

vlít! Oč ti-síc let nás o-krá-da-lo, my jde me so-bě na zpět
 vzít! A v cestu sviť kr va vé ne be! Kdo trpíš knám se dej ha
 hoj! A o-hrát pojed'se, koho ze-be, svět ho ří vtmách! Nuž v boj! Nuž
 v boj! Hoj dru zi v kra ji, v mě - stě, svou bí-du v plamen
 vnes te! Čím kdos byl rab všechno spal! Pryč skapitálem, bur-ža-a-
 si - í, pryč s otroctvím a ty-ra - ni í! Nuž
 v boj se dej-me v ráz! Za So-vě - tský svaz, nuž
 v boj se de-jme v ráz! Za So vě - tský svaz.

2. Necht všechna kola stanou v děse,
 proletář v ulici se zjev,
 do strojů pán at zapřáhme se,
 jenž tobě pil tak dlouho krev.
 A práce stůj, stůj po tu dobu,
 než s rukou spadnou řetězy,
 je revoluce na pochodu
 a revoluce zvítězí.

3. Hoj, druzi v kraji, městě
 svou bídu v plamen vzněste,
 čím kdos byl, rab,
 všechno spal,
 my zničili jsme tyranii,
 my zničíme i buržoazii,
 nuž v boj se dejme v ráz -

Všichni recitují:

Za svobodu a moc dělnické třídy!

Tato recitace je typickou ukázkou prvních pokusů o spojení slova a písně s pohybem.

DOBA ZRÁNÍ

El Car 1933

V zenitu slunce je,
 obláčku stín jde strání,
 pšenice zlatá vlní se,
 je léto, doba zrání.

Ze země chléb se urodí
 a z práce lidské štěstí...
 na kytaru hrál mladý muž
 a žebrał na rozcestí.

Stůl plný darů prostřen je
 a bohatství žeň věští,
 dnes chudý člověk ve městě
 pad hladý na náměstí...

V zenitu slunce je,
 les praporů se sklání,
 lidé se vlní ulicí,
 jak pole v době zrání.

Pod ostřím kosy kácí se
 na zemi suché stvolý,
 zrna na kámen utvrdlá
 a dlaně na mozolý.

Krok jeden, jeden srdce tep,
 hromem burácí hlasy
 a v očích jiskry odvahy.
 Blýská na lepší časy!

Jde zítřka nový hospodář,
 výš rudý prapor vlaje,
 pod čelem miliónů již
 myšlenka šturmu zraje!

Bezprostředním podnětem k napsání básně byly pro autora mohutné demonstrace pražské nezaměstnané mládeže.

JARO

El Car 1932

Novostavby,
podivuhodné stromy
rozkvetlé
v aleji ulic mezi šedými domy
mají svou krásu,
tichou a prostou;
pod rukama dělníků rostou
rok co rok z jara.

V koruně
pily, sekyry, lopaty
zpívají
písni vysokých tónů...
Páter fárá
s nákladem železobetonu.

Stavební dělníci,
stěhovaní ptáci,
přilétli s jarem,
s mrazy se vrací
za moře,
za moře bídy, hladu a zimy.
Některí doletí s břichy
hladovými.

Hospodářská krize kapitalismu se přirozeně nevyhnula ani vesnici. V situaci, kdy existovala statisícová armáda nezaměstnaných kvalifikovaných dělníků, využívala buržoazie bídy na vesnici, aby zde získala lacinou pracovní sílu. Tou pro ni byli zejména sezónní stavební dělníci přicházející z vesnic. Ti však, právě v takovéto situaci, byli zcela odkázáni na milost a nemilost podnikatelů. Avšak

Světa kraj je daleký...
jiní padnou letíce,
sražení hladem a pendreky
a ti pak jsou zavřeni
v nemocnice
a věznice.

Zbylí se vrací,
poletují
od stavby ke druhé, třetí a čtvrté,
zastaví u té, u té i u té,
s partáky, mistry a staviteli
koketují.
Práci – práci – práci.

Novostavby,
podivuhodné stromy,
nerozkvetly letos
v aleji mezi šedými domy.
Stavebníci,
tažní ptáci,
marně hledají
práci – práci – práci –
již není...

styk vesnického proletariátu s městem měl i svou druhou stránku – růst politického uvědomění na vesnici.

El Car 1932

PODZIM

Dopěli píseň skřivani,
zesmutněl kraj a ztich,
šedivou mlhou do polí
studený podzim dých.

Rozkvetly pozdní jiřiny,
záhony růží vadnou.
Továrny tiché za městem,
vysoké pece chladnou.

V houfy se ptáci slétají,
zežloutlé podletí,
ve slunné kraje teplejší
za moře odletí.

Do kostí chlad již proniká
i slunce rychle stárne,
v chomáče vítr listí svál
a lidi k noclehárně –.

Noclehárny pro nezaměstnané, akce Českého srdce, vánoční milodary, žebračenky, nouzová práce, polévkové a ošacovací akce, skautské „dobré skutky“, Armáda spásy apod. – to vše bylo tehdy výrazem buržoazní filantropie. To vše tehdy jako nástroj buržoazie mělo přesvědčit pracující masy, že buržoa je také „člověk se srdcem na pravém místě“.

El Car – 1934

Kde ten příběh stal se, věru
paměť mou už mjíj.
Myslím, někde za mořem až
kdesi – v Tramtarli.

Všecko však je pravda svatá,
co vám povím teď,
že nic k tomu nepřidám si,
můžete vzít jed.

SNĚM

A že nejsem analfabet,
poznal jsem už svět,
jen tak z pouhé zvědavosti
v novinách jsem čet.

Zvířátka naň hledí s úctou
zaševlí – áááchch:
slyšme, co pan Křeček četl
v lidských novinách.

Jednou v létě, v žitném poli,
když voněla zem,
zvířátek se všelijakých
sešel valný sněm.

Vedle myšky všudybylky
udýchaný všecek,
rozčileně vykládá cos
kulaťoučkový křeček.

Tuhle, když jsem zrnka sbíral
poblíž dědiny,
na mezi jsem viděl, bratři,
ležet noviny.

Co jsem četl, na mou věru
to vás rozzlobí,
prý se budou v celém světě
pálit zásoby.

Na ta slova shromáždění
uleklo se tuze;
vždyť už tak je velká bída,
řekla myška v hrůze.

Jen zajíček zůstal klidný:
To přec každý vidí,
to neplatí o zvířátkách,
to se týká – lidí.

Báseň je reakcí na pobouření, které mezi pracujícími vyvolalo hromadné ničení potravin kapitalistickými trusty a monopoly. Kapitalistická krize v situaci, kdy milióny lidí hladověly, se „řešila“ pálením a znehodnocováním obilí, litím mléka do moře apod., aby si kapitalisté udrželi svoje zisky.

KRIZE

El Car – 1932

Na žranice, na bankety,
na protěkční strejčky, tety,
na orlí* a jiné slety,
na děla a kulometry,
emigrantské na „studenty“,**

na kostely, na pendreky
a na jiné různé »dreky«
o penězích ví se!
Pro dělníky je však jenom
jedno – krize!

*) Narážka na orelské tělovýchovné organizace, které vznikly roku 1908 jako nástroj klerikální a agrární buržoazie. Za buržoazní republiky byly

NOVÝ ZÁZRAK

LIDIČKY SLYŠTE:

JAKÝ TO ZÁZRAK MĚNITIV KREV VÍNO
A V TĚLO CHLEBA?

Takových věcí není již třeba,
dneska jsou zázraky jiné již za to:
Dělnická krev dnes mění se – v zlato!

Inspirováno krveprolitím na Mostecku roku 1932. Buržoazními pochopy byli zabiti devatenáctiletý nezaměstnaný Josef Ševčík a havíř, otec dvou dětí, Jan Kříž.

kritiky ukázat možnosti dalšího rozvoje, naznačit některé negativní stránky a vyzvednout pozitivní stránky El Carovy tvorby. Celá vyšlá sbírka je rozdělena na dvě části: první části jsou čtyři rytmodeklamační skladby, abychom tak řekli „klasické“, ve druhé části jsou drobné dobové komentáře a epigramy k denním událostem. Mezi těmito dvěma je dost značný rozpor. V první části odchází El Car pro svá témata buď do daleké historie (Spartak) nebo k hrdinstvím socialistické výstavby v SSSR (Rus, Stalingrad). Pracuje patosem, jaký jen může platit velkým činům. Ve druhé části nacházíme El Cara prostého ve verši, šlehající ironií dělníka, ostrého, účinného. Novinářský článek, nálada, vybíjející se v protikladnosti třídních rozporů je zde jeho tematikou. Ale zde je El Car daleko více chvatnější, méně pozornější ve formě a zdá se, že tato druhá část představuje pro něj „všední“ takovou obyčejnou „grjaznou“ část jeho básnictví, kdežto první část je „sváteční“, taková, kde si dává záležet. V tomto rozporu je velké nebezpečí tím spíše, kdyby se jeho další práce měla stále více

orientovat k této „sváteční tvorbě“. Znamená to prostě, že El Car tam, kde nejvíce žije, cítí a pracuje jako básník, utíká do veliké, silné patetické vize sociální revoluce, velké vzpoury proti všemu tomu malému, hnjícímu a velikého neznámého hrdinství, nezkaleného žádou z vnitřních obtíží a problémů proletariátu. To má pak za následek i určitou odtažitost, všeobecnost patetických skladeb, u nichž se projevuje sklon k výrazu jen všeobecné touhy po změně společenských poměrů, touhy právě svou všeobecností přijatelné i mimo frontu třídního boje. Znamenalo by to dále útek od prachu boje dneška, od bláta ulice a tady je rovnou malá skulinka k maloměstáctví. Je otázka: má se tato malá skulinka rozšiřovat, nebo má být zalepena? Může být ve svém počátku poměrně snadno zalepena tím, že El Car se pokusí překlenout tento vnitřní rozpor ve své tvorbě. Přálí bychom si, aby se El Car přiblížil svou tvorbou, byť k šedivému, „grjaznému“ životu dneška, nalezl v něm ony prvky pravdivého hrdinství a patosu známých skutečností. Tím je zaručen jeho další zdravý vývoj.

E. F. Burian - Tvorba 1933

Z ČLÁNKU K DISKUSI NA TÉMA: HRAJTE SKUTEČNOST

...Nač vyčítat Famírově skupině její stylizovaný obraz, slouží-li zájmu dělnického hnutí? Nač vyčítat tuto techniku a snižovat nepřes-

ným a špatným termínem „artismus“? Všechny termíny na svá místa. Jedná se snad Famírovi o beztřídní umění pro umění? Jistě-

že ne. Ostatně neviděl jsem ještě v dělnickém divadelním hnutí jediného nestylizovaného pohybu. A je to právě Echo von links, El Carův soubor a všechny ostatní recitační skupiny, které k svému výrazu prozatím nejvíce používají stylizace. O co jde? O nejsilnější dojem, o největší působivost přednášeného obsahu. Čím dokonaleji bude tento obsah přednášen, čím působivější scény bude k tomu využito, tím větší výsledek obsahu na dělnické obecnost. Nač se bát, že nebude působit na dělníka obsah, když jej překvapíme zajímavým obrazem? To by bylo, přinejmenším, stylové reakcionářství chtít od dělnického divadla za každou cenu chudý prostor a naturalismus. Hrajte skutečnost! Je stejně zajímavé a stejně dobré jako nebezpečné, nepodáme-li bližší vysvětlivku, jakou skutečnost myslíme. Hrajte hry marx-leninské ideologie, hry našich československých dělníků, které aktualizují dnešek, a užívejte všech technických prostředků, které mů-

žete urvat měšťáctvu. Urváli jste jim recitační sbor a změnili jste jej na svoji rytmodeklamací, urváli jste jim akademii a změnili jste ji na svou revui o mnoha číslech a mnoha skupinách, nebojte se jim urvat také jevištní podlahu s propadly, můstky a praktikáblly. A pozor: skutečnost se dá z divadelní stránky vykládat také jako hrát tak opravdově, jako by to bylo ve skutečnosti, dát na jeviště les a patníky, pěkně vymalované světlice a jiné vymoženosti měšťáckého naturalismu. Skutečnost dělnického divadelního hnutí je v divadelním uvědomování proletářských vrstev, v rychlém reagování na politickou situaci. A k těmto účelům není škoda žádného dobrého a technického prostředku, protože proletariát není anarchickou chátrou, která by v zničení všech vymožeností viděla spásu svého světa, nýbrž uvědomělou třídou, která používá všech prostředků kapitalismem postavených ve svůj prospěch a ve prospěch výstavby nového řádu.

Kurt Konrad - Tvorba 1933

Marx-Leninův večer v Lucerně

Po Večeru březnových revolucí před rokem, po revui Dohnat a předejnat v listopadu minulého roku byl pondělní Marxův večer v Lucerně velkým a ve svém rozsahu téměř překvapujícím krokem kupředu. Byl skutečně malou olympiádou proletářského divadla, ukázal nejen úctyhodný vzrůst pražských sil, ale přivedl na jeviště i velmi dobré sku-

piny z jiných míst, z Kladna, z Karlových Varů, z Hradce Králové. Ale tento kvantitativní růst byl daleko předstížen vzrůstem uměleckým; nejen umělecký výkon jednotlivých skupin byl mnohem vyšší úrovně, ale i umělecké formy a útvary byly prohloubeny, nové výrazové formy byly nalezeny a s úspěchem uplatňovány. Stará, jedno-

duchá sborová recitace, která vlastně byla jen jakýmsi megafonem individualistického recitátora, téměř úplně zmizela; proletářské divadlo objevilo jevištní prostor a umělecky prostorné členění tím, že jednotlivé tvůrčí prvky, o nichž jsme na začátku mluvili, nezůstaly ustrnulými útvary, nýbrž se navzájem prolínají; mizí jednostrannost starších útvarů, scénický obraz se stává bohatším a rozmanitým a tím se i stupňuje umělecký účinek.

Nejlepším příkladem toho byla Pařížská komuna, provedená vysočanskými divadelníky seskupenými kolem El Carovy skupiny. Po revui Dohnat a předejnat jsme vyslovili obavu, že El Carova skupina vyčerpala již umělecké možnosti útvaru rytmodeklamace, jehož je u nás tvůrcem, a že se tím dostala do jakéhosi bludného kruhu, v němž pří-

liš těsná forma brání uměleckému vývoji. Ale elcarovci měli dost odvahy, aby opustili staré zaběhané koleje, přibráním nových sil, prostorovým, divadelním rozčleněním námětu, které však neničí klady staré rytmodeklamace, nýbrž je lépe a na vyšším stupni uplatňuje v novém jevištním prostředí – tím vším dospěla Pařížská komuna téměř mezinárodní úrovně; byla to nejjivější, nejucelenější scéna večera.

Po hudební stránce byl Marx-Leninův večer mnohem bohatší než listopadová revue; vedle K. Boje (J. Stanislav) tu vystoupili Vit Nejedlý s výrazným a strohým doprovodem k elcarovské Pařížské komuně a Süsskind (Echo von links). Ale i orchestr byl mnohem lepší než minule, jak vysočanský, tak i ostatní...

František Nečásek - Rudý večerník 1932

VSTUP ČESKÉHO DĚLNÍKA DO LITERATURY

Tento fakt je tím zajímavější, že se jedná o básníka, a to u českého proletariátu nejpůvodnějšího. Kdo by dnes neznal El Cara! Proto tak vřele vítáme dlouho slibovaný sborníček jeho rytmodeklamací a satirických veršů. Je jím dána možnost nejen většího proniknutí El Cara na venkovské scény, ale také možnost důkladného rozboru a zhodnocení El Carovy tvorby. Myslím, že hlavní chybou sborníčku je nedostatek pečlivý výběr hlavně v druhé části.

Vedle překrásných básní jako Jaro a zvláště písně o kvetoucí bílosti Melantricha nalézáme zde nebezpečný počet veršů, jichž vtíp selhává a zní naprázdno. Jinde účinnost vtípu je setřena přílišnou rozvleklostí. A tu se dostáváme k hlavnímu formálnímu nedostatku El Carovy tvorby. El Car se ještě nedovedl oprostít od neblahého dědictví buržoazní poezie – od mnohomluvnosti. S tímto nedostatkem setkáváme se i u jeho rytmodeklamací

(např. u Spartaka). Přehlízíme-li oba díly sborníku, jejich poslání a účinnost, vytkli bychom El Carovi to, co vytýká i Gorkij sovětským básníkům: „neumí zachytit heroismus našich všedních dnů“, nedovede napsat o „našich všedních dnech“ to, co dovedl napsat o velikých a slavných dnech historie třídního boje.

Vydání El Carových sborníků znamená v české proletářské lite-

ratuře velký krok kupředu. Buržoazní kritika pomine ho samozřejmě s pohrdavým mlčením. Nevadí. Tím nadšeněji vítáme tento krok my. A vytýkáme-li jednotlivé nedostatky, činíme tak jen proto, že je naším přáním, aby se El Car stal opravdovým úderníkem proletářské poezie, aby se stal příkladem a vzorem všem našim spisovatelům a divadelníkům.

František Spitzer - Úvod k publikaci El Carových básní 1932

Úderník proletářské poezie

El Cara není třeba představovat proletářskému publiku. Ve městech i ve vesnicích Československa, mezi chudým lidem je El Carova tvorba známa a nadšeně přijímána. Rozhodující význam pro účinek El Carovy tvorby, že dovede povzbuzovat, nadchnout, poučit a strhnout dělnické masy, má jeho pracovní metoda. Není to ani slavík, který se kochá dynamikou třídního boje, není to sympatizující maloměšťák, který lká nad zlým osudem proletariátu. El Car nepotřebuje položit ucho na srdce dělnické třídy, on sám má dělnické srdce. Proletáře druhu El Cara nazýváme úderníky. Úderník, tof dělník s novou pracovní metodou. Novost pracovní metody je výsledkem boje proti starým pracovním metodám.

Básnická fronta dělníků není chudá. Leč stále a stále nalézáme zde stopy po spontaneitě: „Já jsem dělník a do ostatního mi nic není.“

Taková je linie ohromné řady dělnických básníků, mezi kterými ovšem nadto mají hlavní slovo podivinové, zhotovující z typů psacího stroje podobizny některé osobnosti dělnické třídy, anebo zhotovující z krabiček na sirky Hradčany. Avšak i když třídní boj a jeho ideologická nadstavba vyrůstají z kapitalistického řádu, nelze říci, že socialistická ideologie (a její umělecké formy) již samy od sebe spontánně rostou z třídního boje. Tím, že dělník napíše báseň, daleko ještě není řečeno, že ona báseň bude majetkem dělnické třídy, třebaže by autor v desítkách „věnování“ „věnování“ básně „rabům“, „utlačěným“, „ujarmeným“ atd. Na druhé straně neznamená to nemožnost dělníků uplatnit svou iniciativu v proletářském básnictví. Velká řada domněle „proletářských“ ne proto není ve skutečnosti proletářskými básněmi, že snad autor je neschop-

hraje zpívá a tančí El Carová parta

FRANTIŠEK BUDSKÝ

Předmluvu napsal Václav Kopecký. Obálku navrhl Stanislav Valášek.
2. rozšířené vydání. Praha 1962. Vydalo nakladatelství Orbis jako svou
2337. publikaci. 180 stran, 32 stran příloh. Edice Repertoár estrádních
uměleckých skupin. Odpovědný redaktor Jaroslav Beránek.

Z nové sazby písmem Plantin vytiskl Knihtisk 2, Praha 2, Slezská 13.
Formát papíru 84 × 108. AA 11,51, VA 11,81, D-04*20276.
Náklad 3500 výtisků

11-093-62
13/12 - Brož. Kčs 11,50 63/III-12